24 Μαΐου 2022

Ἀνευθυνοϋπεύθυνοι (Πλωρίτης Μάριος)

Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Κοινωνιολογικά (κοινωνική πρόνοια & οικογενειακά θέματα)

Ἡ εὐθύνη – ὡς χρέος καὶ ὡς ἄλλοθι

Μία ἀπ’ τὶς ἀμέτρητες ἀποδείξεις πὼς εἴμαστε ἀπόγονοι τῶν «πρὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν» καὶ βάλε Ἑλλήνων, εἶναι καὶ ἡ χρήση ὁρισμένων -πάμπολλων- λέξεων. Ἀπόδειξη τῆς βασικῆς ὁμοιότητάς μας μ’ ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ τῆς ριζικῆς διαφορᾶς μας ἀπὸ ἐκείνους.

Παράδειγμα, ἡ λέξη «εὐθύνη». Τόσο τρέχουσα σ’ αὐτοὺς καὶ σ’ ἐμᾶς – ἀλλὰ καὶ τόσο ἄλλα «σημαίνουσα» σ’ ἐμᾶς καὶ σ’ αὐτούς.

Στοὺς ἀρχαίους, «εὐθύνη» σήμαινε, πρῶτα, «διόρθωση, τιμωρία, κολασμὸς» γιὰ κάποιο ἀδίκημα, κι ἔπειτα, «λογοδοσία». Εἰδικά, στὴν Ἀθήνα, λογοδοσία τῶν ἀρχόντων ποὺ εἶχαν διαχειρισθεῖ δημόσια χρήματα (ὁ σοφὸς καὶ πολύτιμος φίλος Μανόλης Ἀνδρόνικος ἔγραψε σχετικά, τὶς προάλλες, στο Βήμα[1]).

Σημαντικότερη, ὅμως, ἀπὸ τὴν οἰκονομική, ἀστικὴ ἢ ποινικὴ εὐθύνη, ἦταν (καὶ εἶναι) ἡ πολιτικὴ εὐθύνη τοῦ κάθε πολίτη ἀπέναντι στὴν πόλη-κράτος καὶ στὸ κοινωνικὸ σύνολο. Εὐθύνη ἀρνητικὴ -νὰ μὴν κάνει τίποτα βλαβερὸ γιὰ τὴν πόλη καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους-, εὐθύνη θετικὴ – νὰ κάνει ὅ,τι μπορεῖ γιὰ κείνους καὶ γιὰ κείνην. Στὸν Ἀθηναῖο πολίτη, κυρίαρχη ἦταν ἡ συναίσθηση πώς, πάνω ἀπ’ ὅλα, ἀποτελοῦσε μέρος ἑνὸς ὅλου, ὑπεύθυνος γιὰ τὸ ὅλον, ποὺ ἦταν κι αὐτὸ ὑπεύθυνο ἀπέναντί του (μία καὶ τὸ ὅλον, ἡ πόλη, ἦταν δημιούργημά του, κι αὐτὸς δικό της), ὑπόχρεος νὰ νοιάζεται γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ ὅλου πιὸ πολὺ παρὰ γιὰ τὰ δικά του πού, παράλληλα, συνιστοῦσαν καίρια μέριμνα τοῦ ὅλου.

Χαρακτηριστικά, στὴν Ἐκκλησία τοῦ Δήμου, ἡ πρόσκληση τοῦ κήρυκα ἦταν ὄχι ἁπλῶς «Τὶς ἀγορεύειν βούλεται;», ἀλλὰ – ὅπως λέει ὁ Εὐριπίδης:

«Τὶς θέλει πόλει / χρηστὸν τί βούλενμ’ ἐς μέσον φέρειν ἔχων;» («Ποιὸς γιὰ τὴν πόλη ὠφέλιμη ἔχει γνώμη / καὶ θέλει νὰ τὴ φέρει ἐδῶ στὴ μέση;»). Καὶ δίκαια ὁ ποιητὴς ὀνομάζει τὴν πρόσκληση αὐτὴ «γνώρισμα ἐλευθερίας» («τουλεύθερον»[2]).

Κι αὐτὸ δὲν ἦταν λόγος μόνο καὶ τύπος. Ἡ πρόταξη, τὸ πρὸ-βάδισμα τοῦ δημόσιου συμφέροντος ἀποτελοῦσε ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατικῆς πολιτείας. Καὶ συνακόλουθη, ἡ εὐθύνη τῶν πολιτῶν γιὰ τὴν πόλη τους καὶ τῆς πόλης γιὰ κάθε πολίτη. Ἀκατάπαυστα, νομοθέτες, στοχαστές, ποιητὲς ἐκφράζουν τὴν ἀρχὴ αὐτὴ – ὅπως λ.χ. ὁ Περικλῆς στον Επιτάφιο, ἢ ὁ Δημοκριτος:

«Οἱ δημόσιες ὑποθέσεις πρέπει νὰ θεωροῦνται σπουδαιότερες ἀπ’ ὅλα, γιὰ νὰ πορεύεται τὸ κράτος καλά. Καὶ οὔτε νὰ ἔχει κανεὶς παράλογες φιλοδοξίες, οὔτε νὰ συγκεντρώνει μεγάλη δύναμη εἰς βάρος τὸν κοινοῦ συμφέροντος. Γιατί, ὅταν ἡ πόλη κυβερνιέται καλὰ καὶ προοδεύει, αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη εὐτυχία, ποὺ μέσα του περικλείνονται τὰ πάντα: ὅταν σώζεται αὐτό, ὅλα σώζονται, κι ὅταν αὐτὸ καταστρέφεται, καταστρέφονται ὅλα» («Πόλις γὰρ ἐν ἀγομένη μεγίστη ὄρθωσίς ἐστι, καὶ ἐν τούτῳ πάντα ἔνι, καὶ τοῦτον σωζομένον πάντα σώζεται, καὶ τοῦτον διαφθειρομένον τὰ πάντα διαφθείρεται»[3]).

Ἕναν αἰώνα ἀργότερα, θὰ ἐπιλέξει ὁ Ἀριστοτέλης:

«Εἶναι φυσικὸ ἡ πόλη νὰ προηγεῖται τῆς οἰκογένειας καὶ τοῦ καθενὸς ἀπό μας. Ἂν ἐκμηδενισθεῖ δηλαδὴ ὁλόκληρο τὸ σῶμα, δὲν θὰ ὑπάρχει οὔτε πόδι, οὔτε χέρι» («Καὶ πρότερον δὴ τῇ φύσει πόλις ἡ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἐστὶν ἀναιρουμένου γὰρ τὸν ὅλον, οὐκ ἔσται ποὺς ὄν δὲ χεὶρ»[4]).

Γι’ αὐτὸ καὶ λογαριαζόταν «ἄχρηστος»-«ἀχρεῖος», κατὰ τὸν γνωστὸ ἀφορισμὸ τοῦ Θουκυδίδη[5]– ὅποιος δὲν ἔπαιρνε μέρος στὰ κοινά. Ὄχι ὅποιος δὲν «πολιτευόταν», ὅπως λέμε σήμερα, ἀλλὰ ὅποιος δὲν μετεῖχε ἐνεργὰ σὲ ὅλες τὶς λειτουργίες τῆς πολιτείας, σὰν ἄρχων ἢ καὶ ἀρχόμενος.

Τὴν ἰδίαν αὐτὴ λέξη «εὐθύνη» μηρυκάζουμε ἀδιάκοπα καὶ σήμερα. Ἀλλὰ μὲ ὅσην ὑπευθυνότητα τὴν χρησιμοποιοῦσαν οἱ «προπάτορές» μας, μὲ τόσην ἀνευθυνότητα τὴ μεταχειριζόμαστε οἱ «ἐπίγονοι».

Καὶ μὲ δύο τρόπους καὶ στόχους:

Ἀπ’ τὴ μία, διαλαλοῦμε οἱ πάντες γιὰ τὰ πάντα πὼς «ἔχουμε πλήρη ἐπίγνωση τῶν εὐθυνῶν μας», πὼς μιλᾶμε καὶ ἐνεργοῦμε «μὲ βαθὺ αἴσθημα εὐθύνης» (α, αὐτὴ ἡ «πληρότητα» καὶ τὸ «βάθος»!). Καὶ στὴν πράξη, ἐννοοῦμε -καὶ τὸ ἐννοοῦν ὅλοι- πὼς λαλοῦμε ἢ χειριζόμαστε τὰ κοινὰ μὲ ἄκραν ἐλαφρότητα καὶ ρηχότητα, καὶ μὲ κύρια ἂν ὄχι μοναδικὴ φροντίδα μας τὸ ἀτομικὸ ἢ καὶ τὸ κομματικὸ διάφορο.

Ἀπ’ τὴν ἄλλη, ἁρπαζόμαστε κι ἁρπάζουμε αὐτὴ τὴ λέξη, γιὰ νὰ φορτώσουμε ὅλες τὶς εὐθύνες σ’ ὅλους τους ἄλλους, ἐκτὸς ἀπὸ ἐμᾶς. Τούτη, μάλιστα, ἡ «τεχνικὴ»

ἔχει γίνει ἕνα εἶδος ἐθνικοῦ ἀθλήματος:

Κανένας -καὶ ἀκόμα λιγότερο, ὁ ὑπογραφῶν- δὲν ἀρνιέται καὶ δὲν ξεχνᾶ τὶς ξενοκρατίες, ξενοδουλεῖες καὶ τὶς ἄλλες δουλεῖες ὅλες, ποὺ γνώρισε καὶ γνωρίζει αὐτὸς ὁ τόπος. Ἀλλὰ ἐμεῖς, ἀντὶ νὰ τὶς ἀποτινάξουμε, βρήκαμε σ' αὐτὲς τὸ βολικότερο ἄλλοθι γιὰ τὶς εὐθύνες μας, τὶς ἀπραξίες μας καὶ τὶς κακοπραξίες μας.

Γιὰ τὶς διχόνοιές μας καὶ τοὺς ἀλληλοσπαραγμούς, εὐθύνονται μόνο οἱ ξένοι, ποὺ μᾶς διχάζουν γιὰ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τοὺς ἀγῶνες μας, τοῦ 1821, τοῦ 1915, τοῦ 1945 κ.λπ. – ὄχι καὶ ἐμεῖς, ποὺ προσφερόμαστε, ἀστόχαστα ὄργανα, στὶς ἐπιβουλές τους. Γιὰ τὴ θρονοκρατία καὶ αὐλοκρατία τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20ού αἰώνα, εὐθύνονται μονάχα οἱ ξενόφερτοι μονάρχες – ὄχι καὶ οἱ πολιτικοί, ποὺ γίνονταν «ἐργαλεῖα» τους, μὲ τὸ ἀζημίωτο. Γιὰ τὴν κομματοκρατία καὶ ρουσφετοκρατία, εὐθύνονται μόνοι οἱ πολιτικοὶ καὶ κομματάρχοντες – ὄχι καὶ οἱ πολίτες ποὺ ρουσφετοζητοῦν καὶ ψηφοπαζαρεύουν μανιακὰ κι ἀκαταπόνητα. Γιὰ τὴν παράλυση καὶ τὴν παραλυσία τῆς δημόσιας διοίκησης εὐθύνεται μόνο τὸ κράτος, οἱ νόμοι, οἱ κυβερνήσεις – ὄχι καὶ οἱ ὑπάλληλοι, ποὺ ὀνειρεύονται νὰ γίνουν γρανάζια τῆς κρατικῆς μηχανῆς γιὰ νὰ ἀδρανοῦν, ἂν ὄχι καὶ γιὰ νὰ λαδώνονται, καὶ νὰ τὴν ἀκινητοποιοῦν ὁλότελα. Γιὰ τὴν περιφρόνηση τῶν νόμων, εὐθύνονται μόνο οἱ πολίτες ποὺ τοὺς ἀψηφοῦν ἀνέμελα – ὄχι καὶ οἱ κυβερνητικοὶ νομοφύλακες, ποὺ τοὺς παραβιάζουν πρῶτοι ἀσύστολα καὶ τοὺς ἀνοίγουν μύρια πορτοπαράθυρα, νὰ τὰ περνᾶνε τὰ «ἡμέτερα» κομματοπαράσιτα. Γιὰ τὴν «ἄθλια κατάσταση» τοῦ περιβάλλοντος, τῆς ὑγείας, τῆς παιδείας κ.λπ., εὐθύνονται μόνο οἱ κρατικοὶ καὶ ἄλλοι φορεῖς – ὄχι καὶ ἐμεῖς ὅλοι, ποὺ μολύνουμε τὰ πάντα, ἀπαιτοῦμε τὰ πάντα, ἀπεργοῦμε πάντα, κοροϊδεύουμε τοὺς πάντες καὶ αὐτοκοροϊδευόμαστε. Καὶ φυσικὰ καὶ γενικά, γιὰ τὸν πολιτικό, οἰκονομικό, κοινωνικό, ἠθικὸ εὐτελισμὸ τοῦ τόπου φταῖνε μονάχα οἱ ἄλλοι – οἱ κυβερνῶντες, κατὰ τοὺς μὴ κυβερνῶντες, οἱ ἄλλοτε κυβερνήσαντες κατὰ τοὺς κυβερνῶντες τώρα, κι ἐτοῦτοι κι ἐκεῖνοι κατὰ τοὺς μὴ προσδοκῶντες νὰ κυβερνήσουν…

Ἔτσι, κατὰ τὸ νεοελληνικὸ ἰδίωμα, «ὅλοι εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ ὅλα τὰ κακὰ καὶ γιὰ ὅλους τους κακούς, καὶ μόνο ἐμεῖς εἴμαστε ἀνεύθυνοι». Σίγουρα, ἀκούγοντας πὼς «ὁ λαὸς εἶναι κυρίαρχος, ἄρχων πάνω ἀπ' ὅλους», πιστέψαμε πὼς πρέπει νὰ εἴμαστε «ἀνεύθυνοι» ὅπως ὁ συνταγματικὸς ἀνώτατος ἄρχων. Συνακόλουθα, πάντα φταίει κάποιος ἄλλος -ντόπιος ἢ ξένος-, ποὺ κι αὐτὸς διατείνεται πὼς φταῖνε ὅλοι οἱ ἄλλοι – κι ἔτσι, τελικά, δὲν φταίει κανένας γιὰ τίποτα. Κι εἶναι, βέβαια, ὁλότελα περιττὸ νὰ μᾶς θυμίσει κάποιος τὸν ἁπλό, σοφό, λόγο τοῦ Σόλωνα:

«Εὔθυναν ἑτέρους ἀξιῶν διδόναι, καὶ αὐτὸς ὕπεχε» («Ὅταν ἀξιώνεις εὐθύνες ἀπ' τοὺς ἄλλους, πρέπει ν' ἀναδέχεσαι τὶς δικές σου»[6]).

Χάρη σ’ αὐτὸ τὸν φαῦλο κύκλο ἀκατάσχετης εὐθυνολογίας καὶ ἀκαταλόγιστης εὐθυνοφοβίας, τίποτα δὲν διορθώνεται, τίποτα δὲν ἀνορθώνεται, τίποτα δὲν προχωρεῖ. Ἀνευθυνοϋπεύθυνοι «ἄβουλοι καὶ μοιραῖοι», βλέπουμε ὅλο τὸν ἄλλο κόσμο νὰ καλπάζει, τὸν δικό μας κόσμο νὰ βουλιάζει – καὶ δὲν σαλεύουμε ποτέ, ἀφοῦ πάντα κάποιος ἄλλος εἶναι ὁ δράστης τῆς ἀδράνειάς μας.

Κι ὄχι μόνο: ἀπ’ αὐτὴ τὴ μετάθεση εὐθυνῶν, προσπαθοῦμε ἀδίσταχτα ν’ ἀποκομίσουμε κομματικὰ καὶ ἄλλα κέρδη. Παράδειγμα, πρόσφατο καὶ ἀποτρόπαιο, οἱ βανδαλισμοὶ στὸ Πολυτεχνεῖο καὶ ἡ πυρπόληση τῆς πρυτανείας του. Ὅλοι ρίχνουν τὶς εὐθύνες σὲ κάποιους ἄλλους: ἡ κυβέρνηση στηλιτεύει τὴν ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευση πὼς ὑποδαυλίζει τὶς ταραχὲς γιὰ ν’ ἀποσταθεροποιήσει τὸ κράτος· ἡ ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευση καυτηριάζει τὴν κυβέρνηση πὼς ἀνέχεται τὶς καταλήψεις καὶ καταστροφὲς γιὰ νὰ φανατίσει τοὺς ὀπαδοὺς της κατὰ τῆς ἀντιπολίτευσης ἢ πὼς τὶς προκαλεῖ μὲ προβοκάτορές της· ἡ δικαιοσύνη ἐγκαλεῖ τὸν πρύτανη τοῦ Πολυτεχνείου γιὰ ὀλιγωρία καὶ ἀργοπορία· ὁ πρύτανης βάλλει κατὰ Ἀστυνομίας, Πυροσβεστικῆς, «ἀγανακτισμένων πολιτῶν» – καὶ μόνο οἱ πυρπολητὲς σωπαίνουν, γαυριοῦν καί, πιθανότατα, καταστρώνουν τὸ ἑπόμενο «auto da fe» τους. Καὶ κανένας δὲν τολμᾶ νὰ πάρει πρακτικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ μέτρα, ὥστε νὰ προλάβει καινούργιες καταστροφὲς μνημείων παιδείας καὶ πολιτισμικῶν θησαυρῶν. Ἐπειδὴ ὅλοι φοβοῦνται τὸ «πολιτικὸ κόστος» ἢ τὴν κατηγορία πὼς δροῦν «ἀντιδημοκρατικά».

Οἱ «πρόγονοί» μας -ποὺ ἀδιάκοπά τούς ἐπικαλοῦνται στοὺς δεκάρικούς τους- θὰ θεωροῦσαν ἔσχατο «ἔγκλημα κατὰ τῆς δημοκρατίας» τὴν καταστροφὴ ὑλικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀγαθῶν της δημοκρατίας (κτιρίων, καλλιτεχνημάτων, ἀρχείων κ.λπ.) καὶ θὰ ἐκήρυτταν «ἄτιμο» (θὰ τοῦ ἀφαιροῦσαν τὰ πολιτικά του δικαιώματα καὶ θὰ τὸν ἐξόριζαν, ἴσως), ὄχι μόνο ὅποιον θὰ τὰ ἀφάνιζε, ἀλλὰ καὶ ὅποιον «ἁρμόδιο» θ’ ἀμελοῦσε τὴ φύλαξή τους.

Ἀλλὰ ἐμεῖς φτάσαμε νὰ θεωροῦμε δημοκρατία τὸ ψάρεμα ψήφων γιὰ τὴ δική μας ἐγωκρατία καὶ δραχμοκρατία. Καί, ὕστερα, κλαιγόμαστε κι ἀπὸ πάνω. Ὅμως,

«αὐτοὶ ποὺ πέφτουν / σὲ συμφορὲς ποὺ μόνοι / τὶς θέλησαν, αὐτοὺς δὲν εἶναι δίκιο / νὰ συγχωρᾶ κανεὶς ἢ νὰ λυπᾶται» («Ὅσοι δ’ ἐκουσίοισιν ἔγκεινται βλάβαις / … τούτοις οὔτε συγγνώμην ἔχειν / δίκαιόν ἐστι οὐτ ἐπικτοίρειν τινὰ»[7]).

Γι’ αὐτούς, ἡ λέξη «εὐθύνη» ξαναπαίρνει τὴν παλιὰ σημασία της: τιμωρία καὶ κολασμός. Ποῦ δὲν ἀργοπορεῖ νὰ ἔρθει…

[1] «Ἡ ἀθηναϊκὴ Δημοκρατία», Τὸ Βῆμα, 20.10.1991.

[2] Ἱκέτιδες, στ. 438-9. Μετάφρ. Θρ. Σταύρου.
[3] Ἀπόσπασμα 252.
[4] Ἀπόσπασμα 252.
[5] Ἱστορία, Β, 40, 2.
[6] Diels-Kranz, Ἀποσπάσματα τῶν Προσωκρατικῶν, τόμ. Ἀ, σέλ. 63.
[7] Σοφοκλῆς, Φιλοκτήτης, στ. 1318

Πηγή: agiazoni.gr